

IN MEMORIAM



ANTONS BREIDAKS

1932 01 25 – 2002 02 24

Nepriklausomoje Latvijoje vis labiau ir labiau atsigaunanti latgaliečių kalbotyra ir kultūra patiria skaudžius likimo smūgius.

Tik prieš pat mirtį kapitalinį savo gyvenimo darbą *Kalupes izloksnes vārdnīca* spėjo išvysti Antonina Reķēna. Tārtum specialiai į tėvynę numirti iš Jungtinių Amerikos Valstijų atvyko Viskonsino universiteto profesorius Valdis Zeps. Į gimtąją Latgalą jau sugrįžo Harvardo universiteto auklėtinio ir profesoriaus Jezupo Lelio palaikai. Dar nepamiršome lenkų kalbininko Stanisławo Franciszko Kolbuszewskio tragedijos. Š. m. vasario 24 dieną į „užsaulį“, kaip pasakytų latviai, iškeliavo Antons Breidaks, pats aktyviausias pastarųjų dešimtmečių latgaliečių kalbotyros darbininkas. Ypač liūdna, kad visi čia minėtieji savo pamėgtą kalbotyros sritį paliko per anksti.

Antons Breidaks gimė 1932 m. sausio 25 dieną ežerais ir ežerėliais išmargintame rytinės Latvijos kampelyje, Ludzos apskrityje, Pildos valsčiaus, Malzūbų kaime. 1951 m. jis baigė Ludzos vidurinę mokyklą. Mokykloje jam ypač patikusi chemija ir fizika. Tačiau vaikystėje persirgta tuberkuliozė lėmė, kad pasirinko „lengvesnį“ mokslą – filologiją. 1951–1956 m. Rygoje, Latvijos universitete, jis studijavo latvių kalbą ir literatūrą. Tiesa, iš pradžių jį labiau domino literatūra, bet netrukus nerte pasinėrė į kalbotyrą. Ypač pagarsėjo daug diskusijų sukėlusiu kursiniu darbu *Pildas izloksne*. Šiame darbe jis pirmą kartą pradėjo dėstyti savo „maištingas“ mintis dėl Latgalos tarmių istorijos.

1956–1967 m. A. Breidaks mokytojavo ne taip toli nuo gimtinės – senajame Latvijos katalikų centre Agluonoje. 1967–1980 m. – Latvijos mokslų akademijos Kalbos ir literatūros instituto mokslinis bendradarbis.

Čia dirbdamas A. Breidaks apgynė kandidatinę disertaciją *Augšzemniekų tarmės latgališkųjų patarmių tarminė leksika ir jos istoriniai ryšiai*.

1981–1983 m. A. Breidaks darbojasi Latvijos mokslų akademijos leidykloje „Zinātne“. 1983–1987 m. – jis Daugpilio pedagoginio instituto dėstytojas (1986 m. docentas). 1987–1993 m. dėsto Latvijos universitete. 1990 m. Vilniaus universitete apgina habilitacinę disertaciją *Latvių kalbos latgališkųjų šnektų fonetika: diachronija ir sinchronija*. 1992 m. A. Breidakui suteikiamas profesoriaus vardas. 1993 m. vėl keliauja į gimtąją Latgalą – iki 1995 m. profesorauja Rēzeknės aukštojoje mokykloje. Nuo 1995 m. dirba Latvių kalbos institute ir Daugpilio pedagoginiame universitete (buvęs Daugpilio pedagoginis institutas).

Po sunkios ligos mirė Rygoje ir vėl, šį kartą jau amžinai, sugrįžo į Latgalą. Sūnaus urną priglaudė tėvų kapai (Ludzos rajonas, Isnaudos valsčius, Apliužnio kapinės).

A. Breidaks buvo darbštus kalbininkas, su jokiais autoritetais nesiskaitęs tiesos ieškotojas. Gal ne visur jam tą tiesą pavyko surasti, tačiau latvių kalbotyrą, ypač latgališkųjų šnektų istoriją, jis praturtino reikšmingais tyrinėjimais¹.

Be daugybės latvių, lietuvių, rusų, lenkų, bulgarų leidiniuose paskelbtų straipsnių, jis parašė populiarią knygėlę „Kalbos kilmė“ (*Valodas izcelšanās*, Rīga, 1981). Atskira knygele išleido *Augšzemniekų tarmės latgališkųjų šnektų fonetikos atlasą* (*Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlants*, Daugavpils, 1996).

Paskutinis didesnis A. Breidako darbas buvo *Baltų kalbotyros įvadas* (*Ievads baltu valodniecībā*, Daugavpils, 1998–1999, I–II). Nuo ankstesnių panašaus pobūdžio leidinių A. Breidako knyga gal labiausiai skiriasi plačiai panaudotais archeologų tyrinėjimais. Naujovė čia ir panaudoti antropologės Raisos Denisovos darbai. Kalbininkas stengėsi čia apibendrinti ir ankstesnius savo tyrinėjimus. 1981 m. jis buvo išleidęs populiarią knygėlę *Kalbos kilmė* (*Valodas izcelšanās*).

Pastarąjį dešimtmetį A. Breidaks paskelbė nemaža straipsnių latgalių periodikos leidiniuose.

Šio straipsnelio autorius su A. Breidaku pirmą kartą susitiko 1953 metų pavasarį Latvijos universitete vykusioje studentų mokslinėje konferencijoje. Būsimąjį Vilniaus universiteto profesorių Joną Kazlauską (1930–1970) ir straipsnelio autorių su antrakursiu Antonu Breidaku supažindino tada jauna Latvijos universiteto dėstytoja Marta Rudzīte. Jau ir tuo metu A. Breidaks iš kolegų studentų būrio išsiskyrė savo kalbiniu išprusimu, savarankišku mąstymu ir pasirinktos specialybės meile.

Jo gyvenimas nebuvo lengvas. Tegul jį primins ir šis latvių poetės Annos Rancānės dar 1987 metais Antonui Breidakui skirto latgalietiško eilėraščio *Latgaļu raksteiba* (Latgalių raštas) posmas:

Latgaļu raksteiba: besakūks sātas vītā,
tur, kur akmiņš uz akmiņa...

¹ Plg. Dr. habil. philol. Antons Breidaks. *Bibliogrāfija*. Sast. I. Jansone. Rīga, 2002. Šiame leidinyje skelbiamas ir A. Stafeckos straipsnis *Valodniecībai ziedots mūžs*, p. 3–7; plg. t. p. Ruža, V., In *memoriam Antons Breidaks, Daugavpils universitātē. Humanitāro zinātņu vēstnesis*, 2002 (1), 124–126.

Nā, akmiņš uz akmiņa paliks,
vārdus pa kūku zorim, pa valānom salaseis, saliks
dzīsmē, un prīcāsīs tāvu volūdu, bōrine smītō, –
nu dzilīnes augšā ceļās vaca, seņ pīmērsta sōpe.

(*Literatūra un māksla*, 1987 03 13)².

Antons Breidaks tēvu kalba daugiau nesidžiaugs ir žodžių į dainą nedės.

Algirdas Sabaliauskas



OLEGAS TRUBAČIOVAS

1930 10 23 – 2002 03 09

Skaudų smūgį patyrė rusų slavistika: po sunkios ligos mirė vienas žymiausių jos atstovų Olegas Trubačiovas, talentingas mokslininkas, palikęs ryškius pėdsakus ir baltų kalbų moksle.

O. Trubačiovas gimė 1930 m. spalio 23 dieną Volgograde. 1952 m. baigęs Dniepropetrovsko universitetą, 1952–1955 m. mokėsi Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto aspirantūroje (vad. S. B. Bernšteinas). 1955–1961 m. dirbo SSRS mokslų akademijos Slavistikos institute. Nuo 1961 m. iki mirties pagrindinė O. Trubačiovo mokslinė veikla susijusi su Rusų kalbos institutu.

² Latgalių raštas: alyvų krūmas tvoros vietoje,
ten, kur akmuo ant akmens...

Ne, akmuo ant akmens liks,
žodžiai iš medžių šakų, iš po velėnų bus surinkti, sudėti
į dainą, ir džiaugsis tēvu kalba, našlaitē pažeminta, –
iš gilumos iškyla senas, seniai pamirštas sopulys.